

До спеціалізованої вченої ради Д 26.139.01
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»
03115, м. Київ, вул. Львівська, 23

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Луцького Мирослава Івановича
«Право і система законодавства Західно-Української Народної
Республіки», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних
наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень**

Подальший розвиток сучасної правової системи України незмінно потребує вдосконалення правового регулювання в різних сферах суспільного життя на основі нових правових ідей, концепцій, теорій, юридичних конструкцій як окремими науковцями, так і науковими школами, науковими організаціями та їх осередками. Своїм належним та надійним підґрунтям наукові здобутки мають досвід забезпечення існування та функціонування суспільства, як одного із напрямів нормативного регулювання, що здійснюється правом. Останнє може існувати до законодавства, коли воно формувалося завдяки звичаям, які підтримувалися тільки-но виниклою державою, а також поза законодавством: природні права людини мають правовий характер незалежно від закріплення їх у законі.

Довершеністю, як, власне, і значущістю та практичною цінністю система законодавства Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) завдячує *«раціональному використанню австрійського законодавства, нормативно-правових актів Української Народної Республіки та Центральної Ради»*, що з вуст Луцького Мирослава Івановича отримало назву *«синтезу найкращих здобутків національної та європейської правової думки [с. 6 дисертації, с. 1 автореферату]*.

З перших днів існування Західно-Української Народної Республіки (З огляду на те, що в правових актах досліджуваного періоду використовувалася

назва Західно-Українська Народна Республіка, у роботі використано саме таку інтерпретацію назви держави (с.4 дисертації)) здійснювалися спроби возз'єднання зі Східною Україною. 14 грудня 1918 р. у Фастові делегація ЗУНР підписала з Директорією попередній договір. Акт злуки (соборності) урочисто відбувся 22 січня 1919 р. на Софійському майдані у Києві. Наступного дня його одногolosно ратифікував Конгрес трудового народу. Планувалося скликання парламенту об'єднаної України (Установчих зборів). До його скликання ЗУНР, що офіційно мала називатися Західною Областю Української Народної Республіки (ЗОУНР) (див.: Список умовних скорочень і термінів (с. 4, дисертації), зберігала автономію, власні органи державної влади, збройні сили, законодавство тощо. Фактично правова система України на той час не залишалася поза межами «синтезу найкращих здобутків національної та європейської правової думки», процесу, що протікав не стільки на межі західної та східної традиції права, стільки на своєрідному (правовому) підмурку сформованих за різної державної належності сучасних українських територій підходів до «створення неупередженої об'єктивної концепції розвитку українського права й держави <...>».

В дисертаційному дослідженні Луцького М.І., присвяченому правовим відносинам, що виникали, змінювалися і припинялися в період функціонування ЗУНР виявлення закономірностей та особливостей розвитку права і системи законодавства ЗУНР відбувається в контексті тогочасних політико-правових реалій українського державотворення.

Актуальність та важливість теми дисертаційного дослідження Луцького М.І. підтверджується й тим фактом, що вона має зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Робота відповідає тематиці Пріоритетних напрямів розвитку правової науки в Україні на 2011-2015 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.2010 р. № 14, та перспективним напрямом кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, перелік яких затверджено рішенням президії Національної академії правових наук України від 18.10.2013 р. № 86/11.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії права та міжнародної інформації Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» на тему «Еволюція теоретичних уявлень людства про державу та право» (державний реєстраційний номер 0111U003651).

Таким чином, вибір теми дослідження автором є цілком виправданим і доречним.

Для вирішення поставлених завдань дисертант вдається до *застосування різноманітних методів дослідження*, які забезпечили йому, по-перше, необхідний інформаційний обсяг дисертації, а по-друге – достатній рівень логічного обґрунтування її нових наукових положень. В основу методології дослідження покладено комплекс теоретичних, загальнонаукових і конкретно-наукових методів з дотриманням принципів об'єктивності й історизму. В основу дисертації покладено діалектичний підхід, що дозволило виявити взаємозв'язки, динаміку та особливості розвитку права та системи законодавства ЗУНР в контексті тогочасних європейських правових процесів порівняно із законодавчою діяльністю Центральної Ради УНР, а також здійснити аналіз динамічних процесів трансформації правосвідомості українців Галичини, Буковини і Закарпаття, її відображення у процесі розвитку національної державності.

Вирішення задач дослідження зумовило використання ряду загальнонаукових методів: конкретно-історичного; історико-правового; узагальнення; герменевтичного; історико-генетичного; порівняльно-правового й онтологічного; формально-юридичного, соціально-юридичного і теоретико-юридичного.

Теоретичний доробок стосовно специфіки творення системи права ЗУНР, а саме того, що воно (як європейське) мало виділені академіком М. В. Костицьким світоглядні джерела: античну філософію права, позитивне римське право та християнську етику (остання була предметом глибокого аналізу професора І. М. Луцького), за відвертим зізнанням дисертанта використовувався як методологічний орієнтир (с.28 дисертації).

Скориставшись напрацюваннями таких правознавців, істориків як С. Адамович, Т. Андрусак, С. Баран, Н. Барановська, І. Бойко, О. Вівчаренко, П. Гай-Нижник, М. Гетьманчук, В. Головченко, Б. Гончар, В. Гончаренко, Х. Горуйко, І. Гошуляк, Г. Грабовська, І. Гриник, Я. Грицак, Ю. Даниленко, О. Добржанський, Е. Кісілюк, М. Кобилецький, М. Когутяк, В. Кондратюк, М. Костицький, О. Красівський, В. Кульчицький, М. Лозинський, О. Реєнт, О. Рубльов, М. Стахів, О. Субтельний, Б. Тищик, В. Чехович, М. Чубатий та інших, дисертант доклав чималих зусиль до вивчення фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, Державного архіву Львівської області, де вміщуються документи стосовно законодавчої діяльності УНРади ЗУНР, а також мемуари представників української діаспори в країнах Західної Європи та Америки, колишніх державних і політичних діячів ЗУНР. В дисертаційному дослідженні Луцького М.І. використовується понад тридцять праць сучасних зарубіжних авторів іноземною мовою.

Науково-теоретична, методологічна та емпірична база дослідження сприяла обґрунтованості *авторських висновків та положень наукової новизни*. Цінністю та значущістю відрізняються, зокрема положення про особливості формування державотворчих процесів на західноукраїнських землях на початку ХХ ст. та вплив міжнародно-правових актів на становлення та розвиток права і системи законодавства Західно-Української Народної Республіки.

З-поміж основних причин та особливостей впливу норм австрійського права на систему права і законодавства ЗУНР, дисертантом виділяється потреба в ефективному законодавстві, що регулювало б усі аспекти суспільно-політичного, культурного та економічного життя. Зважаючи на стан війни з Польщею, часу для формування власних законодавчих актів у керівництва ЗУНР було недостатньо, а закони, які приймали, ґрунтувалися переважно на австрійській системі правотворення, що продемонструвала свою ефективність упродовж ХІХ ст. (с. 20 автореферату).

Використання австрійського законодавства у ЗУНР, стверджує автор,

пояснюється як його ефективністю й усталеністю практичного застосування, так і відсутністю часу для формування та уніфікації національного законодавства. Більшість державних керівників ЗУНР мали юридичну освіту, були обізнані з австрійським правом, а також досвідом його практичного застосування.

Автору належить уніфікований підхід до визначення правового й політичного значення конституційних актів періоду ЗУНР, норм звичаєвого права та суспільної моралі, їхнього впливу на рівень суспільної і правової свідомості населення Галичини, Буковини і Закарпаття, процесу розвитку ідеї соборності українських земель у процесі боротьби за національну державність у 1918–1923 рр.;

Луцьким М.І. введено в науковий обіг масив архівних джерел, завдяки яким здійснено класифікацію нормативно-правових актів, що становили правову систему ЗУНР досліджуваного періоду та розкрито особливості і характерні риси застосування норм цивільного, сімейного, трудового, кримінального, процесуального законодавства, а також уніфіковано специфіку та рамки їхньої практичної реалізації.

В окремому розділі дисертаційного дослідження розкривається теоретичний і практичний зміст законодавства ЗУНР, зокрема цивільного, сімейного, земельного й трудового законодавства, права соціального забезпечення, кримінального та процесуального права. Дисертантом зазначається, що основне завдання цивільного законодавства було спрямоване в основному на регулювання майнових відносин, визначення порядку набуття і втрати права власності, його захисту, встановлення порядку і умов укладення договорів тощо. Групу законодавчих актів, що регулювали цивільні правовідносини, складала Австрійський цивільний кодекс 1811 р., закони та розпорядження УНРади, розпорядження Державного секретаріату та постанови обласних, повітових та місцевих органів влади. Сукупність цих нормативно-правових актів становить зміст правового регулювання цивільних відносин періоду ЗУНР.

Дисертантом встановлюється, що серед основних складових цивільного

права, вдосконалених у період ЗУНР, були норми сімейного права.

Правове регулювання земельних відносин у ЗУНР, на думку автора, не обмежувалося лише одним законом. Упродовж останніх місяців 1918 – початку 1919 рр. було видано низку підзаконних актів, які впорядковували земельні правовідносини. Зважаючи на вимоги часу та рівень суспільних інтересів західноукраїнського населення, приймалися численні нормативно-правові акти, які регламентували особливості працевлаштування, соціального захисту, забезпечення майнових прав і фінансового забезпечення населення ЗУНР.

Стосовно характеристики кримінального законодавства періоду ЗУНР Луцький М.І. зосереджується на двох аспектах. Перший – дозволяє йому основним правовим актом, що регулював сферу кримінальної відповідальності, вважати Австрійський кримінальний кодекс 1852 р., а також Австрійський кримінальний процесуальний кодекс 1873 р. Другий – враховувати те, що в умовах розбудови національної державності низка нормативно-правових актів, які приймала УНРада, містили норми про покарання за недотримання чи безпосереднє порушення законів, розпоряджень тощо.

В дисертаційному дослідженні Луцького М.І. розкриваються історико-правові аспекти приєднання західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії, а згодом Австро-Угорської монархії, особливостей адміністративно-конституційного ладу, соціально-правових передумов проголошення незалежності ЗУНР і процесу становлення державної влади. Це дозволило автору *удосконалити* концептуальне бачення етапів інкорпорації українських земель Австрією та Австро-Угорщиною та юридичного обґрунтування приєднання Галичини, Буковини й Закарпаття; *поглибити* доктринальні знання про розуміння соціальних і правових чинників здійснення «Листопадового зриву», його передумов та правових наслідків; *підтвердити* наукові позиції про юридичні механізми впливу міжнародно-правових підстав проголошення незалежності ЗУНР. При цьому *отримати* наукову інформацію про теоретичний зміст розуміння правового значення державної незалежності ЗУНР та «Тимчасового основного закону про державну самостійність земель колишньої Австро-Угорської монархії» як основного нормативно-правового

акта, що легітимізував цей факт.

В роботі значна увага приділяється «Акту Злуки» УНР та ЗУНР як важливому правовому акту об'єднання двох держав, а також політичного возз'єднання українських земель після тривалого іноземного поневолення.

Наступна принципова позиція Луцького М.І. стосується ідеї про історичні права українського народу Галичини, Буковини і Закарпаття на відродження національної держави після Першої світової війни. Слід зауважити, що ним підтверджена та дістала подальшого розвитку теза про те, що проголошення незалежної держави на західноукраїнських землях у 1918 р. обумовлено всім попереднім ходом історичного розвитку Галичини, Буковини та Закарпаття як споконвічних етнічних українських земель, населених переважно українцям, які завжди прагнули до єдності між собою й з іншими українськими землями (с.10 автореферату).

Дисертант переконаний, що зі створенням 9 листопада 1918 р. першого національного, багатопартійного уряду на чолі з К. Левицьким, було задекларовано поширення на українські землі прогресивних європейських політичних традицій та правових цінностей.

Висновки, викладені в кожному із п'яти розділів, та загальні висновки до дисертації логічно випливають із її тексту. На основі цих висновків автор формулює теоретичні узагальнення щодо помітного впливу дослідження системи права і законодавства ЗУНР як позитивного досвіду, що може бути використаний у реформуванні чинного законодавства України.

Луцький М. І. цінує правову визначеність понять і термінів, їх теоретико-правову чіткість. На сторінках дисертаційного дослідження характеризується категоріальний та понятійний апарат, який був властивим саме для правової системи ЗУНР («Система законодавства ЗУНР», «Правова система ЗУНР», «Західно-Українська Народна Республіка», «Українська Національна Рада», «Державний секретаріат ЗУНРу», «Сойм ЗУНР», «Державне секретарство юстиції», «Повітова УНРада», «Державний повітовий комісар», «Галицьке питання», «Державна жандармерія ЗУНР», «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської

монархії» від 13 листопада 1918 р., «Основи державного устрою Галицької республіки (проект)», «Обіжник Державного секретаріату», «Відозви УНРади»).

Публікації здобувача за темою дослідження щодо їхньої кількості та обсягу відповідають вимогам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України. Значна частина теоретичних положень та наукових висновків дисертаційного дослідження викладені автором у монографії, 27 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України, низці праць апробаційного характеру. Публікації мають предметом вивчення закономірності й особливості становлення і розвитку права і системи законодавства ЗУНР.

Отже, оцінюючи зміст дисертації, можна дійти висновку, що автор даної дисертаційної роботи спромігся досягти поставленої наукової мети й упоратися із завданнями дослідження.

Разом з тим, в дисертації Луцького М.І. міститься ряд дискусійних положень, які не сприймаються однозначно та потребують уточнення, зокрема:

1. Вдаючись до історико-правової характеристики становлення і розвитку права, зокрема в підрозділі 3.1. «Правові звичаї і традиції як джерела права ЗУНР», дисертант по її завершенню не поспішає робити узагальнення (у висновках до відповідного підрозділу, розділу, загальних висновках до роботи) стосовно впливу традицій на право Західно-Української Народної Республіки.

Винятково в контексті обґрунтування впливу моральних норм (на основі християнської етики) на регулювання суспільних відносин в ЗУНР автором розглядається питання про важливість і збереження впливу традицій на право західноукраїнських земель. Скажімо, задля того, щоб засвідчити моральні засади в діяльності лідерів ЗУНР, цивільних урядовців і командного складу Галицької армії, в службовому житті і праці всіх членів суспільства, серед п'ятох джерел цих засад розташовуються *традиції* (курсив наш) поваги до державного права, що виробилося в українського населення в умовах австрійського панування; *традиції* (курсив наш) українського національно-визвольного руху в Галичині й Буковині, головним ідеалом якого було

досягнення рівних прав українського народу в Австро-Угорщині на політичне представництво в законодавчих органах влади монархії, на соціальні права й освіту та мову, на існування і правотворення державних структур (с. 172 дисертації). Задля виявлення існування в суспільній свідомості періоду ЗУНР певної суперечності між моральною та правовою справедливістю щодо права володіння землею, автор звертає увагу на те, що в українській ментальній *традиції* (курсив наш) укорінилася дефініція «бути українцем – означає бути господарем», а земля розглядалася як основна форма багатства, й володіння нею визначало соціальний статус власника, то позбавлення права на отримання землі політично неблагонадійних осіб зумовлювало їх вилучення зі сільськогосподарської практики, а отже, і конкретної соціальної спільноти з її моральними нормами, звичаями та духовними настановами (с.179 дисертації).

2. Дисертант не поспішає полемізувати на сторінках свого дослідження з науковцями, з точки зору яких поняття традиції визначає різноманітні форми впливу минулого на сучасне і майбутнє правової системи. Торкаючись в підрозділах другого розділу визначення традиції у праві як поняття, дисертант вважає за необхідне доповнити його дещо модифікованим варіантом, з урахуванням того, що традиція – це не самі правові явища, а категорія, яка пояснює їх своєрідність, особливість з огляду на історію їх виникнення і розвитку під впливом певних чинників. На формування правових традицій, з його точки зору впливають мораль, релігія, політика, економіка тощо (с. 155 дисертації)

При цьому він вкотре намагається уникнути конфлікту, не вдаватися до юридичних абстракцій, що можливо і дозволяє йому надавати перевагу правовим звичаям, нормам моралі, а також нормам міжнародного права як джерелам права ЗУНР, конструктивно визначити сучасні можливості або хоча б теоретико-методологічні аспекти отримання (завдяки традиції) уявлення про шляхи і джерела формування стану правової системи та її розвитку. Тим не менше з'являється намагання до зіставлення, поєднання джерел права. Інакше звідки міркування про особливе значення передання спадщини за *звичаєвою традицією* (с. 167 дисертації) ?! та інші.

3. Подальшої деталізації потребує думка автора про те, що «українській правовій традиції початку ХХ ст. не притаманний чіткий поділ на основні галузі права та їхню відповідну кодифікацію» (с.293 дисертації). На наш погляд, характерною рисою, зокрема науково-педагогічної діяльності вчених-юристів – членів правничої комісії НТШ (з 1892 р.) було викладання цивільно-правових, кримінально-правових дисциплін, міжнародного права та порівняльного правознавства не лише в українських вищих навчальних закладах, а й у провідних університетах Австрії, Польщі, Німеччини, Сербії, Боснії, США та Канади, що, безумовно свідчило про високий рівень опанування основних галузей права з урахуванням їхньої кодифікації.

4. Вдаючись до всебічного, у всеозброєнні фактів, вивчення проблеми становленні і розвитку системи права, практики застосування законодавства ЗУНР Луцький М.І. мав долучити до виявлених та опрацьованих в Державному архіві вищих органів влади і управління України (фонди 1065, 1078, 2192, 2208), Державному архіві Львівської області (фонди 257, 1259) та Центральному державного історичного архіву України у м. Львові (фонд 581), історіографічних, теоретичних і нормативних джерел дисертаційного дослідження, матеріалами, зокрема неопубліковані, які зберігаються в зарубіжних архівах, скажімо Польщі, Австрії, Ватикану та інших країнах.

5. Дисертанту слід було уникати ряду неточностей в тексті роботи, скажімо під час виявлення масиву історико-правової, юридичної та загальноісторичної літератури, присвяченої окремим аспектам історії права та системи законодавства ЗУНР, її характеристики, ним виокремлюється кілька основних *етапів* (курсив наш) дослідження історико-правової спадщини періоду ЗУНР, зокрема перший етап, що тривав у 20–30-х роках ХХ ст. (міжвоєнні десятиріччя) (с. 18 дисертації). Однак нижче в дисертації йдеться винятково про *періоди* правової спадщини ЗУНР (с.18-20) або водночас про *етапи* та *періоди* (с.35-36 дисертації), у викладі змісту дисертації в авторефераті (с.7-8) наголошується, що наукова література історичного і юридичного характеру щодо становлення й розвитку права і системи законодавства ЗУНР, створювалася протягом трьох *періодів*, зокрема першого –

довоєнного (до Другої світової війни).

Що стосується джерельної бази, методології дослідження, то відтворення відповідно класифікації джерельної бази на основі двох принципових підходів – за походженням та юридичною силою, застосування методології в дисертації, авторефераті мало б бути повністю однаковим, як власне і характеристика категоріального та понятійного апарату.

Проте наведені дискусійні положення і вади дисертації не впливають на її загальну позитивну оцінку.

При рецензуванні роботи запозичень матеріалу без посилання на джерело не виявлено. Дисертація написана державною мовою, на достатньому науковому та літературному рівні.

Оформлення дисертації в цілому відповідає вимогам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України.

Зміст автореферату й основних положень дисертації є ідентичними.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що дисертація Луцького Мирослава Івановича «Право і система законодавства Західно-Української Народної Республіки» є самостійною, завершеною, науково-дослідною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретну наукову проблему теоретичного значення у галузі історико-правової науки. Вона відповідає вимогам п.п. 10 і 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

12 вересня 2016 р.

Г.В. Лаврик